

samo strinjati. Vprašanje pa je, če se moremo brez pomislekov strinjati tudi z ugotovitvijo, da je NS "strokovno resno zamišljeno in prav tako izvedeno delo". Samo od sebe se namreč zastavlja vprašanje, v imenu katere strokovnosti se v spisu o hrani slovenskega ljudstva ne pove ničesar o tem, kako so okupatorji znali pobijati vole, da so si mogli izrezati iz njih zrezek ali dva in da je slovensko ljudstvo zato seveda gladovalo, prenekaterikrat tudi v nemških, italijanskih, madžarskih, pa ustaških itd. koncentracijskih taboriščih; pa v imenu katere strokovnosti se v spisu o običajih ob "mejnikih v človeškem življenju" molči o rojevanju in še bolj umiranju v razmerah fašistične okupacije itd., itd. Vprašanje je, če je 1944. leta lahko "strokovno resno zamišljeno in prav tako izvedeno delo" spis, ki obravnava t.i.m. slovensko ljudsko pravo, pa ničesar ne pove o organih **ljudske** oblasti ali pa o vojnem pravu. Vprašanje je, če more biti to spis, ki deli pravo na slovensko, pa germansko itd., kot da pravo nima **razrednega** značaja, ampak je zanj bistven nekak narodnostni značaj. — Kar seveda niti malo ne drži, kajti prava ni brez države, ker pravo "ni nič brez aparata, ki lahko prisili ljudi, da spoštujejo pravne norme" (Lenin). Kdor torej govori o slovenskem pa germanskem pravu itd., hkrati **zakriva resnico**, da obstojajo znotraj teh grup različni interesi, ki si med seboj tudi nasprotujejo, in da se država pojavi šele takrat, ko postanejo nasprotja med njimi tako velika, da jih ni moč več krotiti drugače kot s silo. — Ob vsem tem najbrž res ni preveč čudno, če pod naslovom "slovensko ljudsko pravo" čitamo o institutih **fevdalnega** prava, katerega nosilci so bili na Slovenskem za povrh še tuje-rodni element.

Težko je sprejeti kar brez vsakršnih pomislekov takšno početje za "strokovno in resno zamišljeno etnološko delo", čeprav ga počenjajo strokovnjaki. Prej bi veljalo reči, da gre za mitizacijo in fetišizacijo določenega načina življenja, za apologijo nekega stanja, od katerega so imeli določeni krogi zelo otipljive koristi. Vse to je seveda možno le ob potlačitvi resnice, da imata "konservativizem in formalizem" slovenskega ljudstva svojo družbeno-zgodovinsko pogojeno podlago in da sta leta 1944. ta "konservativizem in formalizem" že — preteklost!

Premisleka potrebno je tudi dejstvo, da se pri obravnavi NS ne omenja publikacij, ki so bile 1944. leta izdane pri partizanski tiskarni in ki obravnavajo tisto resničnost, ki jo hoče NS potlačiti: okupacijo, z vsem kar jo je na Slovenskem spremljalo, in reakcijo slovenskega ljudstva. Če se v tej razpravi ne upošteva npr. brošure S. Matejeva (= Silverija Pakiža), Rab, ki obravnava klasične etnološke teme: prehrano, bivališča, nošo itd., se to lahko zgodi le tedaj, če razpravljalec nasede mitologiji strokovnosti. Strokovnost zamisli in izvedbe dela, kot je NS, je mogoče pravilno oceniti le ob upoštevanju citiranega in njemu podobnih tekstov.

Kljub navedenim in morebitnim drugim pomislekom pa je Kremenškov "pogled na etnologijo" eden najpomembnejših prispevkov za enojnost kulturnega stališča etnologa in njegovega predmeta. Ljudstvo ne morejo biti več oni drugi; spraševanje o njem mora biti hkrati spraševalčeva avto-refleksija. Taka usmeritev je logična posledica Marxove zahteve po ekspropriiranem ekspropriatorju in

edina realna možnost za presego meščanske znanosti o ljudstvu, ki je kot vsaka druga meščanska znanost utemeljena na razlikovanju med preučevalcem, univerzalnim subjektom, in preučevanim, univerzalnim objektom.

Božidar Jezernik

## BAŠEVEMU "ESEJU" OB ROB

Dve stvari sta v Baševem prispevku v Pogledih, za kateri se zdi, da ju ni mogoče pustiti brez odmeva. Pri prvi gre za Bašev pogled na nekatere pojave v razvoju povojne slovenske etnologije, ki je, po našem mnenju, neustrezen. Tudi ni nov. Baš nam je svoj pogled na svojo strokovno pot ponudil že v nekaj inačicah, v bolj in v manj primernih okvirih. Druga stvar, ob kateri je treba Baševemu mnenju priložiti še kak drugačen zorni kot, kolikor je v pričujočih vrsticah to seveda mogoče, je vprašanje tako imenovane ljudske kulture v naši današnji etnološki teoriji in praksi.

Ob predstavitvi svoje strokovne razvojne poti, za katero je Baš spričo večkratnega javnega načenjanja te teme očitno prepričan, da je za razvoj slovenske etnologije posebnega pomena, je hotel biti to pot še širši in še popolnejši. Tako se ob tem širšem zamahu najde na razvojni poti povojne slovenske etnologije prostor tudi za nekatere druge njene udeležence, med drugim tudi za podpisane. Podpisani sem v Baševem prispevku še posebej upoštevan ob ugotovitvi, da sem skupaj z Angelosom Bašem na posvetovanju o temeljnih nalogah in usmeritvah slovenske etnologije, ki je bilo leta 1967 v Ljubljani, vnesel "korenite spremembe" v poglede na predmet slovenske etnologije in izoblikoval "nekateri sodbe, ki pomenijo bistveni odklon od dotedanje teorije in empirije v naši vedi." Seveda bi moral biti vsakdo takega priznanja vesel in zanj tudi hvaležen. Vendar moram priznati, da ni bilo po branju Baševega teksta v meni ne enega in ne drugega. Razlogi za to so različni in seveda tudi ne enako pomembni. Namesto ugotavljanja njihove teže naj navedem le dve dejstvi, ki ju pri Bašu pogrešam.

Na omenjenem posvetu smo referirali trije, poleg Baša in mene še Gorazd Makarovič. Res je, da Makarovičev prispevek ni bil objavljen v Časopisu za zgodovino in narodopisje. Razlogov za to se več ne spominjam. Kljub temu so temeljne misli Makarovičevega referata v obliki povzetka dostopne v Glasniku SED, obenem pa tudi zelo zanimive misli nekaterih razpravljalcev. Jasnost po Bašu zarisane podobe o zaslugah za "korenite spremembe" se ob tem nekoliko zapleta. Poleg tega moram priznati, da sem navedenega leta na navedenem posvetovanju v nekaterih delih svojega prispevka ponavljal reči, ki sem jih zapisal že šest ali sedem let prej. To se dogaja. A. Bašu je sicer uspelo v enakem razdobju že nekajkrat korenito menjati svoje poglede na predmet etnologije, sam pa sem bolj ali manj tapljal na mestu. Tako sem že v Glasniku SED za leto 1960/61 (št. 2) zapisal tisto, po

Bašu "tvorno opredelitev predmeta v etnologiji", ki naj bo, če je res tako pomembna, v tem Glasniku še enkrat v celoti navedena: "Etnologija je pač specializirana disciplina historiografskega značaja, ki se posveča raziskovanju vsakdanjih, običajnih, tipičnih kulturnih oblik in vsebine vsakdanjega življenja tistih družbenih slojev in skupin, ki dajejo neki etnični ali nacionalni enoti njen specifični značaj."

Tudi danes, tako rekoč po dvajsetih letih, ne čutim potrebe, da bi navedeno misel spreminjal. Zapisana je bila med drugim v zvezi s kritiko tedanjega Baševega cepljenja "dozdevno marksističnih nauk na metafizične wilhelmschmidtovske plastne teoreme", ki se je izkazala za povsem upravičeno. A. Baš mi je sicer že nekje očital nerazvojno gledanje na predmet etnologije, ki naj bi bilo iz navedenega stavka očitno. Ker sem se nekolikanj le trudil, da bi si pridobil nekaj historiografske izobrazbe, kar tudi Baš ve, se mi takšen očitek ni zdel ravno primeren. Sicer pa sem Bašu na ljubo in mimo tega seveda pripravljen vstaviti (ali sem kdaj že vstavil) besedo "vsakokratni", da bi ne bilo nadaljnjih nesporazumov. Se pa spričo Baševega "eseja" odpira vprašanje, ali se ta stavek splača predelovati, saj je na drugem mestu v Pogledih to "tvorno opredelitev" Baš postavil "blizu enačbi z več neznankami". Moja opredelitev potemtakem le ni tako "tvorna" in bi leta 1967 šlo le za manj "korenite spremembe", seveda, če bi ne bilo prispevka Angelosa Baša. To je razumljivo, saj je več Kremenškovih sočasnih in še kasnejših trditev "vprašljivih", "nejasnih", "neopredeljenih" in celo "dvakrat nenatančnih". Ko je Kremenšek npr. predlagal, da kaže v etnološke raziskave pritegniti "vse ljudske plasti", je s tem dal — tako pravi Baš — "predlog, naj se predmet slovenske etnologije razširi". Ko je prišel Baš med nosilce ljudske kulture poleg kmetov tudi preprostejši meščanski prebivalstvo in proletarijat, je, spet po Bašu, "glede na dotedanjo etnološko prakso pri nas znatno razširil pojem ljudska kultura." (oboje podčrtal S. K.). In tako naprej v tem stilu.

V zvezi z vprašanjem tako imenovane ljudske kulture, za katero naj bi v Baševem prispevku resnično šlo, bi kazalo reči naslednje.

Baš si je pri razvozlavanju nedvomno dokaj težavnega problema izbral pot zgodovinske analize rabe pojma "ljudstvo". Na veliko je uporabljal različne slovarje in je pri tem, med drugim, popravil moj "etnos" v "ethnos", za kar sem mu hvaležen. Ko se je mimo tega oslonil še na mnenja vrste današnjih nemških etnologov, je zavrnil "ljudstvo" ali "ljudsko" kulturo kot predmet etnološke vede. Zgodovina "načina življenja", s katerim naj bi se načeloma ne ukvarjale druge vede (kar, mimogrede rečeno, ni res!), naj bi kot opredelitev etnološkega predmeta povsem zadostovala. Z njo naj bi bila celo zapolnjena velika vrzel, ki je v etnološki znanstveni teoriji v tem pogledu doslej obstajala. Seveda bomo kljub Baševim naporom prav gotovo še nadalje govorili o načinu življenja in o tako imenovani ljudski kulturi, ko bomo želeli povedati, s čim se etnologi ukvarjamo. Zakaj?

Opredeljevanje predmeta etnološke vede je med drugim izrazito metodološko vprašanje. Zdi se, da je A. Baš tudi to pot to temeljno dejstvo spregledal. Treba se je namreč zavedati, da si pozitivisti-

čno naravnana meščanska etnološka misel, s katero imamo še vedno opravke, kategoriji "ljudstvo" in "ljudska kultura" ni preprosto izmislila. Podedovala ju je po romantikih kot ideologizirani odsev konkretnih družbenih odnosov in določenih kulturnih razmer. Zveze med pojmom "ljudstvo" in "ljudska kultura" ter konkretno, zgodovinsko pogojeno kulturno pojavnostjo nikakor ni mogoče zanikati. Na njej temelji trdoživost prepričanja dokajšnjega števila etnologov, da opredeljevanje predmeta etnologije s pojmom ljudstvo in ljudska kultura zadovoljuje. Imajo tudi svoj prav. To vse dotlej, dokler si v etnologiji ne zastavljamo vprašanj, ki jim pozitivistična metodologija ni kos. Seveda pa zadrege, ki z zastavitvijo novih vprašanj nastaja, ni mogoče zadovoljivo reševati le z menjavo nalepke, tako z zanikanjem "ljudske kulture" in uveljavljanjem kategorije "način življenja". Problem je globlji. To posebej zato, ker tako imenovanemu načinu življenja ni mogoče blizu brez detaljnega poznavanja kulturnega in v določenem pogledu celo naravnega okolja tiste družbene skupine, ki bi jo radi v njenem načinu življenja preučili. Posamezni kulturni pojavi so nam namreč še vedno neogibno sredstvo, preko katerega in skozi katerega se skušamo dokopati do podobe vsakokratnega načina življenja in do zakonov njegove pojavnosti. Te pojave je mogoče v njihovem največjem delu označiti kot množično kulturo, po starem tudi kot ljudsko kulturo. Nobeden od teh dveh izrazov nas danes v etnologiji posebej ne zadovoljuje; razlogi utegnejo biti različni, oba pa sta preširoka in premalo opredeljiva. Z današnjo množično kulturo se seveda ukvarja vrsta znanstvenih disciplin. Tako imenovana ljudska kultura pa je bila v meščanskem sistemu znanstvenih disciplin domena narodopisja. Čeprav so semkaj do določene mere res posegali tudi predstavniki drugih strok, je bilo to področje v poglavitnem obdelano le toliko, kolikor so to uspeli opraviti nosilci etnološke misli; seveda s takratnih metodoloških vidikov. Iz raznih razlogov so v tem delu ostale velike vrzeli in ne kaže, da jih bo etnologom kdo zapolnil. Zato ostaja rekonstrukcija podobe množične kulture v preteklosti, to je tako imenovane ljudske kulture, še nadalje ena naših temeljnih nalog. Z besedama "tako imenovana" ljudska kultura v opredeljevanju predmeta etnološke vede hočemo povedati, da preučevanje ljudske kulture ne pojmujemo po starem, da si ob preučevanju le-te danes zastavljamo vprašanja, ki preraščajo, kot rečeno, pozitivistični in meščanski zorni kot. Zavedamo pa se obenem, da brez preučitve tako imenovane ljudske kulture, seveda na posodobljeni način, noben drugačen vidik ni mogoč. A. Bašovo prizadevanje glede sprememb opredeljevanja predmeta naše vede se nam zavljo tega ne zdi plodno.

S. Kremenšek